

ANGLOSASKÉ A KONTINENTÁLNÍ PRÁVNÍ POJETÍ ODPOVĚDNOSTI V MEZINÁRODNÍM OBCHODĚ

ANGLOSAXON'S AND CONTINENTAL'S LEGAL CONCEPTION OF RESPONSIBILITY IN FOREIGN TRADE

Jiří Bílý

Anotace:

Nespokojenost kupujícího s prodaným zbožím je zajisté nejčastější poruchou v mezinárodním obchodě. Kupující tvrdí, že zboží je z nějakého důvodu vadné, a z tohoto důvodu uplatňuje nejrůznější nároky proti prodávajícímu. Vadné zboží někdy odmítá nebo dává k dispozici. Různě řeší tento problém Evropské a Anglosaské právo.
mezinárodní obchod, právní obyčej, kodex

Klíčová slova:

mezinárodní obchod, právní obyčej, kodex

Annotation:

Dissatisfaction of vendée with saled goods is certainly the most frequent break in foreign trade. Vendée claims, that good is defective thing and by same reason he applies various exclaims against the sale side. Defective goods he refuses or gives "at disposal".

Key words:

foreign trade, common law, kodex

ÚVOD

Nespokojenost kupujícího s prodaným zbožím je zajisté nejčastější poruchou v mezinárodním obchodě. Kupující tvrdí, že zboží je z nějakého důvodu vadné, a z tohoto důvodu uplatňuje nejrůznější nároky proti prodávajícímu. Vadné zboží někdy odmítá nebo „dává k dispozici“.

Tento projev kupujícího se v obchodní terminologii nazývá zpravidla „reklamací“ a vše, co pak následuje, „reklamačním řízením“. Jde o velmi významný obor činnosti všech pracovníků v zahraničním obchodě.

Tito pracovníci si však celou problematiku často nebezpečně zjednodušují. Zabývají se totiž jen otázkou oprávněnosti reklamace v nejužším smyslu slova, tj. zkoumají, zda prodané zboží je skutečně vadné. Takové vady kupující reklamují a prodávající pak – po prověření nebo bez něho – vyřizují reklamace buď dohodou, nebo sporem, v němž se teprve obnaží všechny kritické otázky.

Obě smluvní strany mají mít eminentní zájem na tom, aby už ve smlouvě byla zajištěna jejich ochrana. Kupující má zájem, aby byl chráněn proti dodávkám protismluvního nebo jinak vadného zboží. Proávající má zájem, aby kupující nemohl této své ochrany zneužít buď tím, že bude vytýkat neexistující vady, nebo domáhat se neúměrných nároků ze skutečných vad, anebo konečně tím, že bude vytýkat vady vzniklé teprve v době, kdy už prodávající za zboží neodpovídá.

CÍL A METODIKA

Stalo se zvykem v některých oborech obchodu smluvně sjednávat tzv. „záruky prodávajícího“, ale ty se namnoze omezují jen na sjednávání záručních lhůt, po jejichž uplynutí prodávající už za vady neodpovídá. Zkušenost nás však naučila tomu, že přesný rozsah záruk je ještě důležitější částí smlouvy než záruční lhůty. Mnozí prodávající se tím dostali do druhého extrému a domnívají se, že vůbec neručí za vlastnosti prodaného zboží, jestliže je ve smlouvě výslovně „nezaručili“. A nejrozšířenějším nedostatkem smluv je nedostatečné vymezení následků dodávky vadného zboží.

Každý nedostatek nebo nepřesnost smluvní úpravy této otázky má za následek, že pro řešení sporů platí ustanovení zákona, obecných obchodních obyčejů a všeobecných technických norem příslušného odvětví. Jen v řídkých případech lze předem jednoznačně říci, který zákon, obyčej nebo norma budou aplikovány. Rozdílnost jednotlivých právních řádů je v tomto směru ještě větší než v jiných oborech práva. A tak dochází často k tomu, že nedostatek zboží, který se prodávajícímu zdá být nepodstatný, má neočekávaně vážné následky. Jindy opět nedostatek, který se kupujícímu zdá podstatným, tyto následky nemá. Hospodářské škody mohou pak být pro obě strany velmi citelné.

Z právního hlediska je ovšem dodávka vadné věci jen jedním z případů nenáležitého plnění smlouvy. Ale právě proto, že hraje tak významnou úlohu v obchodním styku, je téměř ve všech právních systémech upravena zvláštními, většinou velmi podrobnými právními předpisy, které zahrnují celý komplex „odpovědnosti za vady věci“ a upravují zejména tyto dílčí otázky:

Jaké vlastnosti má mít věc – co je třeba pokládat za vadu věci a jaké druhy vad je nutno rozeznávat – jaký je rozhodný okamžik výskytu vad – v jakém rozsahu prodávající za vady odpovídá – jaké nároky přísluší kupujícímu – jak a v jakých lhůtách musí kupující vady reklamovat, aby neztratil své nároky – jak a do kdy může kupující provést volbu mezi různými nároky – do kdy může podat žalobu apod.

Je nutno konstatovat, že v tomto oboru práva si mezinárodní obchod vynutil celou řadu autonomních úprav (standardů, tolerancí, norem apod.), které jako obecně uznávané obyčeje určitého odvětví výroby i obchodu dávají soudům jasnější odpověď na otázky konkrétního případu, než často již zastaralý zákon. A jak tomu v právu bohužel bývá, řeší zákony, judikatura, právní věda a někdy i obyčeje různých právních oblastí touž otázku různým způsobem.

Zákonná ustanovení o odpovědnosti za vady jsou totiž zásadně dispozitivní povahy. V tomto oboru jdou zákony namnoze ještě dále – řekl bych, že přímo nabádají strany k vlastní smluvní úpravě. Stanoví totiž i pro smluvní ustanovení o odpovědnosti za vady interpretační pravidla a dávají stranám téměř návod k tomu, jak mají při sjednávání smlouvy postupovat.

Proto se musí pracovníci v zahraničním obchodě zabývat právní stránkou této věci nejen od okamžiku vadné dodávky, ale už před uzavřením smlouvy. A protože právě při sjednávání smluv zpravidla právník nespolutracuje, musí tento obor práva znát každý pracovník v zahraničním obchodě do značné hloubky i šíře.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Na počátku žádný právní systém nechránil kupujícího, který nesl sám veškeré riziko koupě. V Římě byla věc koupena „taková, jaká právě byla“ (*tale quale*). Ve středověkém Německu se říkalo, že „kdo neotevře oči, otevře měšec“. A v Anglii až do nové doby platila zásada *caveat emptor* (ať bdí kupující).

Tyto zásady znamenaly v obchodním životě zcela jednostrannou výsadu prodávajícího, který mohl bez právních následků vychvalovat své zboží, přisuzovat mu jakékoliv vlastnosti a pak prodat důvěřivému kupujícímu jakýkoliv brak. Stoupající civilizací

bylo stále více a více třeba odbornosti k posouzení jakosti kupovaného zboží a kupující často této odbornosti postrádali.

Zatím co v kontinentální Evropě přesun odpovědnosti za vady prodaného zboží se odehrál podstatně rychleji a důkladněji, konzervativní anglo-americké právo následovalo jen váhavě.

V Anglii bylo zprvu třeba „slavnostního převzetí (solemn assumption) záruky“, jež bylo později oslabeno požadavkem výslovné záruky (express warranty). Kupující byl tedy chráněn jen tehdy, jestliže prodávající porušil svou výslovně převzatou záruku. Když už bylo jasno, že nelze vystačit s takto omezenou odpovědností prodávajícího za vady, hledali angličtí právníci řešení, jež by zachovalo starobylou právní zásadu a přizpůsobilo ji naléhavě potřebě novodobého obchodu. Tak došlo k umělé konstrukci pojmu „implied warranty“ (předpokládaná záruka). Od té doby dodnes soudy v anglo-americké oblasti „předpokládají“, že strany mlčky sjednaly určité záruky za vlastnosti dodaného zboží.

Rozsah vad, za něž má prodávající i bez výslovné záruky (tedy „ze zákona“ odpovídat, vzrůstal průběhem vývoje všech právních systémů, a v přítomné době je již velmi značný.

Veškeré moderní právní systémy mají ustanovení o zákonné odpovědnosti za vady. Kromě toho uznávají veškeré právní systémy i odpovědnost smluvní, tj. odpovědnost za splnění všech smluvně zakotvených příslibů prodávajícího, pokud jde o vlastní prodané věci. Konečně uznávají zákony i opačnou právní skutečnost: vzdání se jakýchkoliv záruk za prodanou věc nebo vzdání se nároků pro vady prodané věci.

Moderní zákony tedy stanoví určitou odpovědnost za vady věci. V rozsahu této odpovědnosti ručí prodávající za to, že věc má vlastnosti, které podle toho kterého zákona má mít. Rozsah těchto vlastností může být rozšířen výslovnou úmluvou, podle níž prodávající přislíbí kupujícímu ještě další vlastnosti věci. Rozsah těchto vlastností může však být i smluvně omezen výslovným ujednáním.

Touto zákonnou ochranou nemá ovšem být kupujícímu poskytnuta výsada toho druhu, jaké zpočátku požíval prodávající. Každá zákonná odpovědnost za vady předpokládá, že vady nebyly kupujícímu známy při uzavírání smlouvy. Jakmile tedy prodávající před uzavřením smlouvy poctivě a jednoznačně upozorní kupujícího na některou vadu věci, kterou mu v prodeji nabízí, zbavuje se odpovědnosti za takovou vadu. Tuto okolnost by v případě sporu prodávající musel prokázat a není povinností kupujícího prokazovat, že se mýlil ve svých předpokladech o skutečných vlastnostech koupené věci.

Tento vývoj a přesun odpovědnosti za vady se neodehrál nijak hladce, bez překážek a obtížných diskusí v právní vědě, jež dodnes vrhají stíny a komplikují právní situaci v některých zemích. Zejména v anglo-americkém právním světě bylo mnoho spekulováno o tom, zda vada věci je porušením podstatné podmínky (condition), či prosté podmínky (warranty) anebo pouhého příslibu (promise). Moderní soudní praxe v oblasti anglo-americké tyto rozdíly téměř již setřela. Vlivem obecného práva se zakládá zákonná odpovědnost za vady v těchto zemích stále ještě na fikci „implied warranty“, takže prodávající převzal odpovědnost buď výslovně, anebo mlčky. Leč i v anglo-americké oblasti nabyla vrchu představa, že kupujícímu neznámá vada věci představuje nebezpečí, které kdysi nesl kupující, ale v moderních dobách na sebe bere prodávající. Proto, jestliže vůbec nelze nalézt žádný záruční slib (promise) prodávajícího, „předpokládá se“ (assume), že přece jen záruku převzal (Rabel). Anglické Statute Law (kodifikované právo) se již do značné míry odpoutalo od konzervativních konstrukcí obecného práva a jednoznačně uznalo nutnost zákonné odpovědnosti za vady prodané věci. Stojí na zásadě, že „při dobré ceně rozumí se dobrá jakost“ (a sound price implies a sound quality).

I v právním světě kontinentální Evropy vznikly a bujely četné teorie o právní povaze odpovědnosti za vady. Tento obor práva byl podřazován různým jiným právním institutům,

z čehož vznikaly nejrůznější závěry. Odpovědnost prodávajícího za vady věci si definitivně našla a zajistila své významné místo v právu celého světa.

ZÁVĚR

V právní oblasti kontinentální Evropy je jednoznačně jasno, že prodávající ručí podle zákona za vady věci. Jak již bylo vylíčeno, trvá anglické právo na fikci „implied warranty“ a oficiálně neuznává odpovědnost, uloženou prodávajícímu prostě zákonem. Tento rozdíl není však dnes již rozdílem zásadním, a zejména americká soudní praxe klade prakticky rovnítko mezi oba pojmy.

Vzornou definici, kterou pak převzaly právní systémy jiných kapitalistických států, obsahuje francouzský Code civil. Podle této definice ručí prodávající i bez svého zavinění za skryté vady věci, které činí věc nezpůsobilou k použití, k němuž je určena, nebo které toto použití podstatně snižují.

Platný francouzský obchodní zákoník rozšiřuje tuto definici také na vady, které snižují hodnotu dodané věci do té míry, že by kupující věc nebyl koupil, anebo že by byl za ni zaplatil jen nižší cenu, kdyby byl vady znal.

Německý občanský zákoník stanoví odpovědnost prodávajícího za vady, kterými zanikla nebo byla snížena hodnota nebo vhodnost věci k obvyklému nebo smlouvou předvídanému užívání.

Německý Nejvyšší soud dospěl pak k zásadnímu stanovisku, že „veškeré okolnosti takového druhu a trvání, které podle obchodních koncepcí mají obvykle vliv na vhodnost a hodnotu věci“, jsou právě vlastnostmi, za něž prodávající ručí. Německá judikatura dospěla tak daleko, že pokládá prostě za vadu každou skutečnost, která snižuje stranami předvídané užívání věci.

Také holandské právo a jeho interpretace sleduje tuto cestu od objektivnosti k subjektivnosti pojmu vady. Zákon mluví o „užívání, k němuž je věc určena“, čímž se zprvu rozuměla všeobecná objektivní možnost věci užívat. Nejvyšší soud však bere nyní zvláštní zřetel na určitého, konkrétního kupujícího, z jehož subjektivního hlediska posuzuje vadnost věci. Tyto právní úpravy lze pokládat za vzorové.

Literatura:

Schnitzer A. F.: Vergleichende Rechtslehre, Basel 1990

Schnitzer A. F.: Handbuch des internationalen Privatrechts, Zürich 1987

Pratt E. E.: The Foreign Trade Handbook, Chicago 1994

Whiteley G.: Law Dictionary, London 1991

Kontaktní adresa:

Doc. JUDr. PhDr. Jiří BÍLÝ, CSc., Katedra práva, Provozně-ekonomická fakulta ČZU, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchbátka, PSČ 165 21, tel.: 224 382 857